

T. Political Parties in the European Union / T. Raunio; ed. by Knud Erik Jørgensen. Handbook of European Union politics. – London [u.a.]: Sage. – 2006. – P. 247-262. 11. Hix S., Noury A., Roland G. Democracy in the European Parliament. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 12. Hix S., Noury A., Roland G. Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament, 1979-2001// British Journal of Political Science. – 2005, № 35(2), pp. 209-234.

УДК 329(477):327

## РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІДЕЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТАХ УКРАЇНСЬКИХ ПАРТІЙ

**Сергій Черватий,**

здобувач Військового інституту  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка

*У статті аналізується місце ідеї європейської інтеграції у програмних документах українських політичних партій, досліджується відповідність цілей партійного будівництва сучасної України європейським цінностям суспільного розвитку.*

**Ключові слова:** європейська інтеграція, Європейський Союз, політична партія, програмні документи політичних партій, європейська інтеграція України.

*The article highlights the role of the idea of European integration in program documents of Ukrainian political parties. The author researches correspondence of Ukrainian political parties' goals to European values of social development.*

**Keywords:** European integration, European Union, political party, program documents of political parties, European integration of Ukraine.

Універсальність європейської ідеї, її чіткість і зрозумілість, гуманістичне спрямування, практичні результати європейської інтеграції, які виявляються у діяльності Європейського Союзу, розширення меж Євросоюзу до кордонів України сприяє тому, що практично всі основні політичні партії підтримують інтеграцію України до європейського співтовариства. З іншого боку, відповідність нашої країни європейським цінностям суспільного

розвитку та динаміка взаємовідносин з ЄС не витримують критики, а євроінтеграційні перспективи виглядають досить сумнівними.

Розвиток партійної системи в Україні, діяльність українських політичних партій у різних сферах суспільного життя викликають великий інтерес як у політиків, так і у фахівців політичної науки. Водночас, зважаючи на збільшення впливу політичних партій у конституційній системі України, важливим завданням є дослідження зовнішньополітичних цілей українських політичних партій і, у першу чергу, аналіз ролі та місця ідеї європейської інтеграції у їхніх програмних документах.

Важливу роль у формуванні та здійсненні зовнішньої політики нашої держави відіграє Верховна Рада України. Відповідно до Конституції України до повноважень парламенту належить визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики [3, с. 23]. Враховуючи той факт, що Верховна Рада формується на партійній основі, від позицій партій, які входять до парламенту, значною мірою залежить, якою буде зовнішня політика України. У цьому контексті можна відзначити наявність декількох чітких тенденцій у розвитку партійної системи України, які мають безпосередній стосунок до формування зовнішньополітичного курсу держави:

1. Посилюється роль політичних партій у конституційній системі України;

2. Політичні партії є єдиним засобом участі у виборах як до Верховної Ради, так і до органів місцевого самоврядування;

3. Продовжується процес партизації влади і політики у цілому. Зокрема, всі найвищі посадові особи держави є лідерами або представниками політичних партій, а переважна більшість українських політиків очолюють партії чи належать до них [4, с. 4].

Ці тенденції свідчать, що вплив партій на політичне життя України непинно зростає і, відповідно, збільшується їх роль у реалізації зовнішньополітичних завдань держави.

Аналізуючи програми основних українських політичних партій, слід відзначити, що європейська ідея у них займає важливе значення та артикулюється у двох аспектах:

- орієнтація на цінності, які, власне, і визначають сутність ідеї європейської інтеграції;
- безпосереднє визначення європейської інтеграції як ключового зовнішньополітичного пріоритету України.

У програмних документах усіх українських партій, тією чи іншою мірою, відслідковується прагнення забезпечити практичну реалізацію європейських цінностей у всіх сферах суспільного життя.

У програмі Партії регіонів зазначається, що Україна – європейська демократична держава, діяльність і розвиток якої

ґрунтується на сучасних європейських цінностях. Головними цілями цієї політичної сили є «благополуччя і добробут усього українського народу, забезпечення високого рівня освіти та культури, соціальних гарантій, охорони здоров'я, безпеки життя і зростання конкурентоспроможності економіки» [6]. У соціально-економічній сфері головним завданням Партії регіонів є розбудова сучасної економічно розвинутої соціально орієнтованої держави, яка забезпечує постійне зростання добробуту своїх громадян. Ключовим напрямом державної економічної політики визначається реальна підтримка малого і середнього бізнесу [6].

Крім цього, Партія регіонів у своїй програмі чітко й однозначно вказує, що стратегічним вибором України є набуття повноправного членства в Європейському Союзі з урахуванням особливостей її геополітичного положення при максимальному збереженні особливостей історичної, національної та культурної унікальності. Причому мова йде про «якнайшвидше приєднання України до ЄС за умови вибудови ефективної моделі співпраці з нашими сусідами – країнами СНД, насамперед – з Росією» [6].

Програма партії «Батьківщина», яка наразі становить основу Блоку Юлії Тимошенко, також ґрунтується на відданості ідеалам європейської інтеграції, а європейські цінності у програмних положеннях цієї політичної сили займають провідне місце. «Батьківщина» позиціонує себе як партію, що органічно поєднує соціальну солідарність із захистом індивідуальних прав і свобод людини та виступає за побудову незалежної і суверенної держави, громадянського, економічно і духовно здорового суспільства, за справедливість та соціальний захист громадян [7].

В економічній сфері головне завдання партії «Батьківщина» – подолання суперечності між інтересами суспільства і приватного капіталу у володінні засобами виробництва, забезпечення справедливого, раціонального розподілу і перерозподілу національного багатства та розумного співвідношення між споживанням і накопиченням [7]. Соціальними пріоритетами партія «Батьківщина» визначає забезпечення рівного доступу до системи освіти та охорони здоров'я для усіх громадян, зниження рівня безробіття до соціально-прийняттого рівня, підвищення зарплати вчителів, лікарів, працівників науки, державних культурно-освітніх закладів тощо [7].

Зовнішньополітична стратегія партії «Батьківщина» визначена не досить чітко. У програмі ми можемо знайти тільки загальні фрази щодо «проведення дієвої політики міжнародної інтеграції в європейські і світові структури» та декларацію, що Україна має зайняти «місце в Об'єднаній Європі» [7].

Ідея європейської інтеграції акцентується у програмних документах політичних партій правого спрямування: Української народної партії (УНП), Народного Руху України (НРУ), Народного союзу «Наша Україна» (НСНУ), Всеукраїнського об'єднання (ВО) «Свобода».

Українська народна партія позиціонує себе силою, «світогляд та ідеологія якої ґрунтується на засадах національної демократії і патріотизму» [15]. Своєю метою УНП визначає побудову в Україні демократичної держави європейського типу із екосоціальною, конкурентоспроможною ринковою економікою, яка б забезпечила високі стандарти життя людей на рівні розвинутих країн світу [15].

У програмі УНП зазначається, що «домінантною економічною основою українського суспільства має бути приватна власність та ринкова економіка. Приватна власність і конкуренція є найважливішими принципами соціальної ринкової економіки» [15].

Зовнішньополітична стратегія Української народної партії чітка і зрозуміла. Вона виступає за набуття Україною членства в Європейському Союзі. «Саме орієнтація на сучасні європейські цінності та стандарти демократії, наполегливе навчання і праця дадуть українському народу шанс для найоптимальнішого майбутнього. Ми переконані в тому, що європейський інтеграційний процес найкраще гарантує захист України і Європи від сучасних та майбутніх небезпек. Лише в об'єднаній Європі український народ матиме мир, безпеку, справедливість і добробут» [15].

Із програмою Української народної партії перегукуються програмні засади Народного Руху України. У цьому немає нічого дивного, якщо пригадати, що УНП свого часу відкололася від Руху – потужної організації національно-демократичного спрямування 1990-х років. Оскільки розкол Руху мав не ідеологічний, а особистісний характер, то і програмні положення цих двох партій багато в чому збігаються – зокрема у питаннях, пов'язаних із європейською інтеграцією.

Ідеологічні засади Народного Руху України базуються на утвердженні «національної, демократичної, правової, соціальної держави, структурованого громадянського суспільства, появи економічно незалежного громадянина» [9]. У соціально-економічній сфері Рух проголошує пріоритет приватної власності, адже «тільки приватна власність, її недоторканність забезпечують людині свободу, захист її гідності й самоповаги, створюють передумови для всебічного розвитку людини» [9].

Слід зазначити наявність у програмних засадах Народного Руху України положення про «максимальну реалізацію принципу субсидіарності – передання владних повноважень на той найближчий до громадянина рівень, який здатний забезпечити їх

ефективне виконання» [9]. Виникнення, розвиток та сьогоденне функціонування Європейського Союзу відбувається на основі саме цього принципу.

У зовнішньополітичній сфері НРУ виступає за поглиблення співпраці України із Євросоюзом. Головне завдання держави – забезпечити умови для вступу до цієї організації через приведення законодавства, економічних, технологічних, екологічних стандартів у відповідність із європейськими критеріями [9].

Особливої уваги заслуговує аналіз програмних засад діяльності політичної партії «Народний Союз «Наша Україна», адже вона позиціонує себе як партія, народжена Помаранчевою революцією. В оцінках багатьох фахівців революційні події 2004 року найбільшою мірою проявили сутність нинішньої України як держави європейського типу, місце якої, безперечно, має бути в оновленому Європейському Союзі.

Пріоритетами своєї діяльності НСНУ визначає: забезпечення суспільної справедливості, прав і основних свобод людей та ефективного соціального захисту громадян; створення умов для рівного доступу всіх громадян України до основних джерел особистого, професійного і суспільного розвитку: освіти, інформації, фінансових та інших ресурсів; забезпечення високих соціальних стандартів захисту материнства і дитинства, дошкільного виховання, якісну середню освіту, можливість вибору професії та одержання гідного місця праці. Україна має стати державою, в якій реалізується принцип верховенства права, шануються закони та забезпечується правопорядок, де відповідальна та професійна влада працює для людей, які її обрали, передусім дбаючи про національні інтереси, честь та гідність українського народу [10].

Зовнішня стратегія партії «Народний Союз «Наша Україна» спрямовується на утвердження України як рівноправного впливового члена європейської спільноти; побудову конструктивних взаємин із об'єднаною Європою, Росією, США та іншими державами, поступову інтеграцію до європейських структур колективної безпеки та зміцнення конкурентоспроможності держави на світовому рівні [10].

Партія «Всеукраїнське об'єднання «Свобода» перебуває на крайньому правому фланзі української політичної системи. Ця політична сила відома своїми радикальними гаслами і діями, які нерідко виходять на край правового поля нашої держави. Водночас програмні засади ВО «Свобода» містять багато положень, які є засадничими принципами формування та розвитку ідеї європейської інтеграції.

Так, зокрема, у соціально-економічній сфері партія виступає за реалізацію можливості найманими працівниками набувати

права власності на підприємствах державної та комунальної форм власності, брати участь у керуванні ними та в справедливому розподілі прибутків, ліквідацію соціальної прірви між багатими та бідними шляхом стимулювання розвитку середнього класу, до якого відносяться дрібні та середні підприємці, високооплачувані працівники тощо.[8]. З метою підвищення якості життя українців «Свобода» виступає за реалізацію довгострокової державної програми культивування у суспільстві здорового способу життя, що включає пропаганду духовного і фізичного здоров'я, боротьбу з наркоманією, алкоголізмом, тютюнопалінням, запровадження обов'язкового державного соціального медичного страхування [8].

З іншого боку, у програмі ВО «Свобода» відсутні чіткі й однозначні тези про інтеграцію України до Європейського Союзу. У сфері зовнішньої політики партія виступає за визначення європейського україноцентризму «стратегічним курсом Держави, згідно з яким Україна прагне стати не лише географічним, а й геополітичним центром Європи» [8]. Зовнішньополітичні зусилля мають спрямовуватися на побудову тісної політичної та економічної співдружності з природними союзниками – країнами Балто-Чорноморської геополітичної осі (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Литва, Латвія, Естонія, Польща, Болгарія, в перспективі – Білорусь тощо). Водночас ВО «Свобода» виступає за необхідність «розпочати реальні, а не декларативні дії, які уможливають Україні інтеграцію до європейських структур безпеки» [8], але даний пункт має загальний характер, без будь-якої деталізації.

Заслугове також уваги аналіз програмних документів політичних партій лівого спрямування: Соціалістичної партії України (СПУ), Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) (СДПУ(о)), Комуністичної партії України (КПУ).

Метою і смислом діяльності Соціалістичної партії України є рівноправність, соціальна справедливість, благополуччя та впевненість громадян у своєму майбутньому [14]. Свій політичний курс СПУ визначає як «шлях, яким йде більшість європейських країн. Соціальні гарантії, сучасна й інноваційна економіка, сильна і незалежна держава, відповідальна влада, заможне життя, розвинені наука і освіта, відроджена культура – це те, до чого прагнуть наші громадяни, це наш український шлях до справедливого і солідарного суспільства, до соціальної держави» [14].

У зовнішньополітичній сфері Соціалістична партія України вважає за необхідне утвердження позаблокового статусу України та створення більш ефективної європейської системи колективної безпеки через якісно новий рівень співробітництва країн НАТО, України, Росії та Білорусі [14]. Зрозуміло, що у сучасних умовах таке прагнення соціалістів має декларативний характер, потребує

деталізації та визначення конкретних механізмів його реалізації.

Крім цього, у програмі партії вказано: «СПУ послідовно відстоює євроінтеграційне прагнення України, що передбачає утвердження стандартів демократії, принципу верховенства права, гарантування і неухильне дотримання прав і свобод людини» [14], але чіткого твердження щодо необхідності вступу України до Європейського Союзу у програмних документах цієї партії ми не знаходимо.

Соціал-демократична партія України (об'єднана) позиціонує себе політичною силою соціал-демократичного спрямування, яка прагне «визнання України як невід'ємної частки світового і, насамперед, Європейського співтовариства» [13]. СДПУ(о) наголошує на необхідності підтримки курсу реформ у державі з метою активного зміцнення непорушних цінностей соціал-демократії: свободи, справедливості, солідарності. «Ця тріада ідей становить ядро нашої політичної доктрини, що спирається на принципи гуманізму, традиції патріотизму та історичний досвід вітчизняної та європейської соціал-демократії» [13].

Зовнішньополітична стратегія партії доволі чітка і зрозуміла: інтеграція в Європейське співтовариство, участь у створенні системи загальноєвропейської безпеки. Крім цього, у програмі зазначається, що «європейському вибору України немає альтернативи. Україна – європейська держава, і її майбутнє пов'язане з європейською цивілізацією. ... Україні потрібна не декларація намірів, а європейський рівень політичного і економічного розвитку, котрий дозволить їй інтегруватися в Європу як рівноправному партнеру» [13].

Ліворадикальна Комуністична партія України (КПУ) – одна з небагатьох впливових сил українського політикуму, яка не ставить за мету зовнішнього і внутрішнього розвитку України європейську інтеграцію. Зовнішньополітична стратегія КПУ спрямована на «поглиблення інтеграційних процесів у Співдружності Незалежних Держав, удосконалення взаємовигідного співробітництва в різних сферах». Комуністи розглядають це як «передумову відродження на новій основі союзу народів злочинно зруйнованого Союзу Радянських Соціалістичних Республік» [5].

Програма Комуністичної партії України пронизана риторикою реваншу та прагненням забезпечити повернення до «світлого радянського минулого». Комуністи виступають за рішучу зміну політичного курсу країни – «усунення від влади буржуазно-націоналістичних, антисоціалістичних сил і перехід всієї повноти влади в державі до Рад депутатів трудящих..., відродження на новій основі союзу рівноправних братніх народів добровільного об'єднання суверенних соціалістичних держав, входження до якого відповідає найвищим інтересам народу України» [5].

Водночас у програмі КПУ є чимало положень, які прямо чи опосередковано співвідносяться із європейськими цінностями. Зокрема, комуністи після 70 років власної монополії на владу в сучасних умовах уже визнають, що «жодна політична партія не має права претендувати на монополієне становище в суспільстві» [5]. Також КПУ виступає за посилення ролі економічних факторів у керуванні виробничими і соціальними процесами, впровадження сучасних форм організації виробництва, послідовне проведення повного госпрозрахунку в діяльності підприємств, перетворення податкової політики із засобу придушення виробництва на засіб його стимулювання, відновлення життєво необхідних функцій державних органів – планування, регулювання, координації, контролю, централізованого керування державним сектором економіки [5].

В умовах жорсткого протистояння між владою та опозицією в Україні, яке триває з 2005 року, надзвичайно популярною в українському суспільстві стає ідея так званої «третьої сили». Найбільше на цю роль підходять політичні сили, очолювані С. Тігіпком – політична партія «Сильна Україна» та А. Яценюком – політична партія «Фронт Змін». На майбутніх парламентських виборах перспективи цих партій оцінюються досить високо, адже багато українських виборців однаково не задоволені діяльністю як влади, так і опозиції. Тому важливим є аналіз ролі і місця ідеї європейської інтеграції у програмних документах цих політичних партій.

Мета партії «Сильна Україна» – «побудова країни свободи та рівних можливостей, справедливості та солідарності, відповідальності та патріотизму, вільного підприємництва та європейських соціальних стандартів» [11]. Ця політична сила виступає за соціально орієнтовану ринкову економіку, посилення самоврядування громад та ролі регіонів, зміцнення регіональних засад громадянського суспільства та розвиток регіональної демократії, верховенство права у державі [11].

У соціально-економічній сфері партія С. Тігіпка захищає ідеї стимулювання росту економіки, гарантії приватної власності, захисту економічної свободи та ліквідації надмірних бюрократичних перепон, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу та всебічної підтримки підприємництва, створення сприятливих умов для інвестицій, активної боротьби з монополізмом, жорсткого контролю за тарифами природних монополій, підтримку конкурентного середовища [11].

Зовнішньополітичний блок програми партії «Сильна Україна» визначається як повернення до багатовекторної міжнародної політики. Партія виступає за «незалежну та рівноправну політику у відносинах з Європейським Союзом», розвиток активного та

прагматичного діалогу з ЄС в інтересах України і у рамках угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі, укладення угоди про безвізовий режим, жорсткий захист інтересів українських громадян та компаній у Європейському Союзі [11]. Мова про вступ до Європейського Союзу, як і до інших інтеграційних об'єднань, не йде.

Своїми завданнями політична партія «Фронт Змін» визначає: посилення ролі держави в керуванні господарськими та соціальними процесами; модернізацію народного господарства та соціальної сфери; реалізацію принципу соціальної справедливості у всіх життєво важливих для людини сферах (охорона здоров'я, освіта, забезпечення житлом, харчуванням та іншим); забезпечення скоординованої роботи всіх гілок влади задля досягнення цілей, що стоять перед країною [12].

Мета діяльності партії – «побудова сильної країни, яка має справжній суверенітет; забезпечення лідерських позицій України у модернізаційних процесах на східноєвропейському просторі; перетворення України на один із новітніх центрів інтеграційних процесів у Великій Європі; створення політичної та управлінської еліти, яка повинна відповідати історичним цілям країни та забезпечити її відтворення» [12].

Як і політична партія «Сильна Україна», «Фронт Змін» не декларує своєю метою вступ до Європейського Союзу чи інших інтеграційних утворень. Натомість мова йде про амбітні цілі перетворити Україну на центр інтеграційних процесів на Європейському континенті. Враховуючи нинішній політичний та соціально-економічний стан України та її реальне місце у системі сучасних міжнародних відносин, таке завдання виглядає декларацією, яка не буде досяжною у найближчій перспективі.

Таким чином, проведений аналіз програмних документів провідних українських політичних партій дозволяє зробити кілька висновків:

1. Практично усі основні українські політичні партії, програми яких були досліджені, ідею європейської інтеграції висувають на провідне місце, позиціонують себе відданими європейським цінностям, заявляють про прагнення впроваджувати їх у суспільне життя України. У політичній сфері мова йде про забезпечення демократичного розвитку держави, розподіл влади та її відповідальність перед суспільством, свободу слова, вільне функціонування засобів масової інформації, права національних меншин тощо. У соціально-економічній сфері практично всі партії виступають за функціонування ринкової економіки, гарантії приватної власності, захист економічної свободи, створення умов для розвитку малого і середнього бізнесу та вільного підприємництва,

обмеження монополізму та надмірного втручання держави в економічні процеси, залучення інвестицій, захист соціальних прав громадян, забезпечення державної підтримки соціально вразливих верств населення, реформування системи освіти й охорони здоров'я та ін. Головними завданнями у гуманітарній сфері політичні партії визначають підтримку сім'ї, молоді та спорту, створення необхідних умов для творчого розвитку особистості, забезпечення культурних потреб українських громадян, охорону довкілля.

2. Більшість українських партій зовнішньополітичним пріоритетом України визначають вступ до Європейського Союзу. Про це чітко й однозначно заявлено у програмах Партії регіонів, Народного Руху України, Народного Союзу «Наша Україна», Соціал-демократичної партії України (об'єднаної), Української народної партії. У дещо завуальованій формі ідея вступу до ЄС міститься у програмних документах ВО «Батьківщина», ВО «Свобода», Соціалістичної партії України. Зовнішньополітичні цілі партій «Сильна Україна» та «Фронт Змін» сформульовані не досить чітко. В їхніх програмах відсутні положення про необхідність вступу до ЄС, а інші зовнішньополітичні пріоритети зрозуміті також складно. Враховуючи той факт, що це відносно молоді політичні сили, можна припустити, що їх зовнішньополітична стратегія у майбутньому буде коригуватися і вдосконалюватися. Лише програма Комуністичної партії України не містить ніяких згадок про європейську інтеграцію, адже зовнішньополітична мета КПУ полягає у відродженні Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

3. Програмні положення проаналізованих партій надзвичайно подібні між собою. Цілком обґрунтованою є одна із оцінок, що під більш ніж 75 % ключових повідомлень програмних документів можуть підписатися всі партії, а програми мало підкреслюють, ідентифікують самотність, неповторність і оригінальність кожної із партій [1]. Програмні цілі у різних сферах суспільного життя, які запропоновані партіями, надзвичайно схожі між собою.

4. Варто відзначити популістський та декларативний характер програмних положень українських політичних партій. Здебільшого їх програми є набором красивих гасел, які мають сподобатися електорату. При цьому цілі та завдання діяльності партій носять загальний характер і, як правило, не визначають механізмів їх реалізації. Переважна більшість партій є самодостатніми, незалежними від суспільства інституціями, призначення яких полягає у забезпеченні доступу до влади їхніх лідерів та партійної верхівки. «Українські партії дедалі більше не стільки репрезентують окремі суспільні прошарки, скільки слугують формою організації публічного функціонування та легітимації окремих груп державної, політичної і бізнесової еліти.... Спостерігається девальвація

ідеологічних цінностей, і на перший план висувуються фінансові, інформаційні ресурси і, в якості головного – адміністративний ресурс» [2].

5. Більшість політичних партій, програмні документи яких були проаналізовані, у той чи інший час, тією чи іншою мірою перебували при владі. Мова йде про такі політичні сили, як Комуністична партія України, Партія регіонів, ВО «Батьківщина», Народний рух України, Народний Союз «Наша Україна», Соціал-демократична партія України (об'єднана), Соціалістична партія України, Українська народна партія. Нині Партія регіонів фактично монополює отримала всю повноту влади в країні. Ніщо не заважало і не заважає вказаним політичним партіям на практиці реалізовувати євроінтеграційну стратегію та наближати Україну до критеріїв членства у Європейському Союзі. Однак динаміка взаємовідносин нашої країни із ЄС не витримує жодної критики, а євроінтеграційні перспективи виглядають досить сумнівними. Отже, ефективність партійної діяльності щодо реалізації програмних завдань та політична відповідальність партій залишаються вкрай низькими.

6. Усе вищевказане дозволяє зробити висновок, що для переважної більшості українських політичних партій європейська ідея виконує роль своєрідного лозунгу, красивої обкладинки, яка має сподобатися електорату, продемонструвати сучасність партії, її відданість європейським цінностям. Але, на відміну від країн Центральної і Східної Європи, в Україні європейська ідея так і не стала дороговказом для практичної реалізації комплексу внутрішніх реформ у всіх сферах суспільного життя і, як наслідок, не сприяла перетворенню України на справжню європейську державу не за географічними критеріями, а за сутнісними ознаками.

1. Ворона П. В. Передвиборчі програми політичних партій: сучасний етап розвитку громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/Ardu/2008\\_2/doc/1/04.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ardu/2008_2/doc/1/04.pdf). – Назва з титул. екрану. 2. Дергачов О. Парламентські вибори – 2002 і зовнішня політика України // Національна безпека і оборона. – 2002. – № 2. – С. 46-49. 3. Конституція України – К.: «Видавництво «Право», 2006. – 52 с. 4. Політичні партії України за рік до виборів: майбутнє, що починається сьогодні // Національна безпека і оборона. – 2005. – № 3. – С. 2-11. 5. Програма Комуністичної партії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kpu.net.ua/program/>. – Назва з титул. екрану. 6. Програма Партії регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.partyofregions.org.ua/meet/program/>. – Назва з титул. екрану. 7. Програма політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <http://byut.dp.ua/index/0-9>. – Назва з титул. екрану. **8.** Програма політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Свобода» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.svoboda.org.ua/pro\\_partiyu/prohrama/](http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/prohrama/). – Назва з титул. екрану. **9.** Програма політичної партії «Народний рух України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nru.org.ua/about/program>. – Назва з титул. екрану. **10.** Програма політичної партії «Народний Союз «Наша Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.razom.org.ua/documents/443/>. – Назва з титул. екрану. **11.** Програма політичної партії «Сильна Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zdoib.org.ua/publ/3>. – Назва з титул. екрану. **12.** Програма політичної партії Фронт Змін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frontzmin.org/statut.php>. – Назва з титул. екрану. **13.** Програма Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sdpuo.com/about/program/>. – Назва з титул. екрану. **14.** Програма Соціалістичної партії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spu.in.ua/about/programa>. – Назва з титул. екрану. **15.** Програма Української народної партії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unp.net.ua/index/0-7>. – Назва з титул. екрану.

УДК 327:81'272

## ВИРІШЕННЯ МОВНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОБЛЕМ У ПОСТРАДЯНСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

*Світлана Савойська,*  
кандидат історичних наук,  
доцент кафедри політичних наук  
Київського національного університету  
будівництва і архітектури

*У статті розглянуто мовну політику держав пострадянського простору та її наслідки. Проаналізовано проблему функціонування російської мови як офіційної або другої державної мови з національними мовами у вищезазначених державах.*

**Ключові слова:** мовно-політичні проблеми, пострадянський простір, держава, Радянський Союз, Україна, Придністров'я, Молдова, Нагірний Карабах, Південна Осетія, Абхазія.